

УДК 005.336:658

М.М. САЛУН, к.е.н., доц., докторант кафедри менеджменту ХНЕУ,
Харків

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМ- СТВА

У статті представлено результати аналізу теоретичних підходів (філософського, системного, функціонального, інституційного, логістичного, ринкового) до формування концепції відтворення ресурсного потенціалу промислового підприємства.

В статті представлені результати аналізу теоретических подходов (философского, системного, функционального, институционального, логистического, рыночного) к формированию концепции воспроизведения ресурсного потенциала промышленного предприятия.

In this article are presented the analytic results of theoretical approaches (philosophical, system, functional, institutional, logistic, market) for forming the conception of industrial enterprise resource potential reproduction.

Ключові слова: ресурсний потенціал підприємства, відтворення ресурсного потенціалу підприємства, індивідуальне відтворення складових ресурсного потенціалу підприємства.

Вступ. Ринкова економіка, як сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених чинників функціонування окремих суб'єктів господарювання, передбачає існування лише тих суб'єктів господарських відносин, які здатні забезпечувати певний рівень ефективності виробництва. Промислове виробництво не повинно і не може бути винятком у загальній системі жорстких конкурентних правил. А це означає, що промислове підприємство слід розглядати як окрему систему, здатну до самовдосконалення й саморозвитку. Іншими словами, в ринкових умовах промислове підприємство для забезпечення стабільного функціонування повинно створити умови для відтворення ресурсної системи виробництва та відтворення кінцевого продукту підприємства.

Постановка задачі. Проблеми темпів і пропорцій відтворення є досить актуальними, оскільки відповідність пропорцій між складовими ресурсного потенціалу підприємства вимагають постійного їх моніторингу. Передбачити та спрогнозувати зміни в пропорціях можливо лише знаючи закономірності таких змін.

Методологія. Серед основних слід відмітити праці таких науковців як В. Г. Андрійчук, І. І. Лукінов, О. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавер, що значну увагу приділяли вивченню процесу ефективного використання ресурсного потенціалу в промисловості; М. А Лендел досліджував ресурсний потенціал промислових підприємств у змішаній економіці; О. Г. Фонотов, який досліджував особливості планування та управління ресурсним потенціалом, а також О. Є. Юзефович та інші досліджували процеси відтворення ресурсного потенціалу території, промислового комплексу регіону.

Результати дослідження. Концепція відтворення ресурсного потенціалу підприємства в даний час активно формується, що обумовлено прихованими можливостями даного процесу, що веде до змін в першу чергу функціональної і якісної структури ресурсного потенціалу підприємства, коректування пріоритетів просторової, часової і організаційно-господарської структур ресурсного потенціалу.

Для формування концепції відтворення ресурсного потенціалу підприємства пропонується використовувати:

- цілеорієнтовані підходи (філософський, системний, функціональний, інституційний), завдання яких довести і обґрунтувати можливість відтворення ресурсного потенціалу підприємства як систематизованої сукупності існуючих на підприємстві ресурсів, взаємозв'язаних, взаємозалежних і представлених в певних кількісних пропорціях;
- логістичний підхід дозволяє виявити такі зв'язки, залежності і пропорції в систематизованій сукупності ресурсів підприємства, які дозволяють досягти ефективності відтворення ресурсного потенціалу;
- ринковий підхід направлений на досягнення оптимальності здійснення відтворення ресурсного потенціалу підприємства.

У філософському аспекті під терміном відтворення розуміють процес постійного відновлення будь-чого в незмінному масштабі, масштабі, що розширюється або зменшується, в порівнянні з попереднім періодом часу.

При використанні метафізичної методології в основу відтворення ресурсного потенціалу підприємства закладаються закони економічної форми, тобто закони, що вивчають зовнішню форму прояву суті ресурсного потенціалу підприємства на основі інтуїтивного підходу або кількісні залежності структурних елементів ресурсного потенціалу підприємства, зв'язаних між собою причинно-наслідковими зв'язками. У даному дослідженні відтворення ресурсного потенціалу ми протиставляємо метафізиці – діалектику, яка надає найбільш гнучкі методи пізнання суті явища від цілого до

його частин. Цілим в даному дослідженні виступає об'ємна модель відтворення ресурсного потенціалу підприємства. Вивчаючи процес відтворення на базі об'ємної моделі необхідно розкласти відтворення ресурсного потенціалу підприємства на окремі компоненти (відтворення окремих структурних елементів ресурсного потенціалу) і розглядати їх у взаємозв'язку з моделлю. Об'ємна модель відтворення ресурсного потенціалу підприємства є системою, що самоорганізується. Це означає, що всі причини і джерела, що викликають перетворення, зміну системи або її функцій, розміщуються усередині системи. Тобто, всі регуляторні механізми знаходяться усередині системи і не залежать від перетворень зовнішнього середовища. Тобто, якщо зовнішнє середовище змінює «налаштування» системи шляхом ухвалення управлінських рішень в економіці, то система шляхом самоупорядкування буде повертатися до оптимальних параметрів свого функціонування.

Таким чином, основою філософського підходу є вичленення ресурсного потенціалу як систематизованої сукупності реальних ресурсів підприємства, а конструюючим чинником відтворення ресурсного потенціалу є суспільні потреби в цілісній, максимально узагальненій формі: стійкий соціально-економічний розвиток підприємства з пріоритетом досягнення соціальних цілей та визнанням домінуючого значення технологічних аспектів організації суспільства.

Для розробки концепції відтворення ресурсного потенціалу підприємства доцільно використовувати загальнометодологічні поняття і закономірності теорії систем [1 – 3]. Суть відтворення близька його вмісту і характеризується цілеспрямованістю, властивою будь-яким видам економічних систем і процесів. Методологічною базою дослідження систем і процесів відтворення є комплекс принципів, облік яких забезпечує різноманіття, актуальність і ефективність їх вживання. Принципи відтворення ресурсного потенціалу підприємства визначають характер і основні властивості системи:

- цілісність. Функціонування кожного елемента системи залежить від його місця, зв'язків усередині цілого;
- взаємозв'язок елементів усередині системи, а також взаємодія із зовнішнім середовищем, причому це зворотні зв'язки;
- цілеспрямованість і самоорганізація. Дані принципи діють як закономірна тенденція;
- наявність в системі процесів передачі інформації;

– ієрархічність. Кожен елемент системи може розглядатися як самостійна система, а такий що досліджується – елементом іншої системи.

Система може виникнути і зберегтися лише тоді, коли властивості її елементів відповідають умовам її збереження, тобто частини відповідають цілому [2, 3].

Поняття мети і пов'язані з ним поняття доцільності і цілеполагання лежать в основі розвитку системи. В умовах реалізації основних принципів відтворення слід розрізняти поняття «мета функціонування системи» і «мета відтворення». Стосовно промислового підприємства правомірно стверджувати, що мета його функціонування задається ринковими умовами, має часові інтервали (оперативні, поточні, стратегічні), відповідно до яких реалізується дана мета і умовно може визначатися максимізацією випуску конкурентоздатної продукції, що відповідає його ресурсному потенціалу. У свою чергу, під метою відтворення ресурсного потенціалу підприємства розумітимемо визначення сукупності завдань, реалізація яких забезпечує, по-перше, підтримку системи на рівні вимоги виконання мети її функціонування і, по-друге, приведення системи в стійкий стан в разі виникнення змін ринкових умов. Мета відтворення ресурсного потенціалу підприємства описує бажаний кінцевий результат діяльності, виділяє головні характеристики проблемної ситуації і описує новий, стійкий стан системи. Цілі визначаються на основі комплексного аналізу проблемної ситуації, дослідження її внутрішньої структури і істотних зв'язків (входів і виходів) із зовнішнім середовищем. На практиці, як правило, йдеться про систему цілей, в якій необхідно забезпечити взаємну узгодженість одиничних цілей відтворення елементів ресурсного потенціалу на основі аналізу існуючої дійсності. Тоді відповідно до розроблених цілей відтворення ресурсного потенціалу відбувається перетворення ресурсів підприємства з їх однієї якості в іншу.

Системний підхід до відтворення ресурсного потенціалу підприємства передбачає впорядкування управлінських проблем за допомогою визначення цілей і варіантів їх вирішення, встановлення груп підсистем, їх взаємозалежностей і чинників, що впливають на їх функціонування.

Якнайповніше розкрити суть відтворення ресурсного потенціалу підприємства дозволяє функціональний підхід, який відображає взаємодію елементів системи з точки зору виявлення їх внутрішніх і зовнішніх характеристик.

Формуючи концепцію відтворення ресурсного потенціалу підприємства, виділимо два рівні: перший – функціонально-ресурсний, що підкреслює первинність, значущість наявних ресурсів в процесі відтворення ресурсного потенціалу підприємства. Він є сферою впливу суб'єктів господарювання з приводу відтворення існуючих ресурсів підприємства. Другий рівень – функціонально-результуючий, що визначає відтворення ресурсного потенціалу як цільову функцію, результат індивідуального відтворення ресурсів. Для здобуття максимального ефекту в процесі розвитку має бути досягнуте раціональне поєднання функціонально-ресурсного і функціонально-результуючого рівнів, що забезпечує подальший розвиток ресурсного потенціалу підприємства. На встановлення даного співвідношення впливають багато специфічних характеристик діяльності підприємства (сфера діяльності, займана частка ринку, рівень конкурентоспроможності продукції, організаційна структура, розмір задіяного капіталу та інші), а також місце і роль окремих ресурсів в процесі суспільного відтворення.

Таким чином, відтворення ресурсного потенціалу підприємства здійснюється в процесі індивідуального відтворення його складових частин. Ресурсний потенціал на функціонально-результуючому рівні є цільовою функцією процесу індивідуального відтворення його складових, це означає, що в умовах сучасної ринкової економіки ресурсний потенціал, будучи нерозривно пов'язаний з його власником навіть після відчуження, змінює характер стосунків між працею і капіталом, перетворюючи суб'єкти власності з антагоністів в рівноправних партнерів відтворювального процесу, де жива праця має здібність до накопичення і самовідтворювання також, як колись минула праця.

Інституційний підхід вносить до економічного аналізу категорії відтворення ресурсного потенціалу значущість зовнішніх чинників, що впливають на його відтворення. Іншими словами, саме інституційний підхід (реальна наявність приватних, державних, суспільних, правових і інших інститутів) зв'язує між собою потенціал складових ресурсного потенціалу і ресурсний потенціал на всіх етапах відтворювального процесу (виробництво, обмін, розподіл, вжиток). Можна стверджувати, що чим ширше спектр взаємин, тим вище швидкість здійснення нових трансакцій, тим більше варіантів розвитку, обумовлених різноманітністю областей вибору рішень, що приймаються. Мобільність інституційної системи, її гнучкість і здатність реагувати на еволюційні зміни дає можливість не лише не стримувати розвиток економіки і суспільства в цілому, а сприяти цьому розвитку і

направляти його, створювати сприятливі умови для формування нових структурних одиниць ринку. Ефективному процесу відбору інститутів заважає той факт, що економічні зміни здійснюються постійно, змінюючи структуру економіки, а вдосконалення інституційної системи здійснюється дискретно із збільшенням питомої ваги економічних змін і зростання невідповідності між правилами гри та існуючою дійсністю, що узгоджується з розглянутою раніше часовою концепцією відтворення ресурсного потенціалу підприємства.

Логістичний підхід націлений на раціоналізацію, інтеграцію процесів відтворення ресурсного потенціалу підприємства, розраховану на підвищення ефективності функціонування підприємства на основі оптимізації потоків складових ресурсного потенціалу і досягнення їх єдності.

Ефективність відтворення ресурсного потенціалу передбачає перевищення результату відтворювального процесу над витратами в ході формування, використання, вдосконалення (оновлення) ресурсу. Тобто в ході процесу відтворення ресурсний потенціал повинен змінюватися кількісно (розширене відтворення) і якісно (модернізація), при цьому просте відтворення при використанні логістичного підходу є явищем не раціональним оскільки не передбачає оптимізації складових ресурсного потенціалу. Базовим підходом, що сприяє досягненню оптимальності відтворення ресурсного потенціалу підприємства, є ринковий підхід.

Як будь-яка відтворювальна система ринок поряд з дією стихійних чинників має і планомірну основу (базу). Жодна технологія, жодне виробництво не мислими без строгої координації внутрішнього руху ресурсів. Це, у свою чергу, несе впорядкованість, стійкість в суспільне відтворення, оскільки і пропозиція товару, і попит на нього значною мірою визначаються чинниками, що мають своєю основою індивідуальне відтворення. Індивідуальне відтворення є основою планомірності і суспільного руху. Планомірність – свідомо підтримка пропорцій, тобто визначення об'єктивно обумовлених співвідношень елементів економічної системи, їх реалізації, оновлення, з метою створення раціональних умов відтворення Цей чіткий, скоординований рух задає темп, визначає характер суспільного відтворення в цілому.

Проблема зміни форм існування ринкової економіки суперечлива. Частіше вчені виділяють наступні етапи суспільної еволюції [4 – 6]: доіндустріальне, індустріальне, постіндустріальне та інформаційне суспільство. Форма ринкової економіки накладає відбиток на швидкість і параметри ві-

дтворення ведучої компоненти ресурсного потенціалу. Основним виробничим ресурсом в доіндустріальному та індустріальному суспільствах були, відповідно, сировина і енергія, технологія і організація виробництва (матеріально-технічний ресурс), в постіндустріальному суспільстві – інформація. Таким чином, перші дві стадії характеризувалися трудомісткою і капіталомісткою технологіями, а третя – наукоємкою, а процес формування постіндустріального суспільства заснований на перетворенні більшої частини трудящих в працівників інтелектуальної сфери, підвищенні ролі інформації і значущості відтворення ресурсу праця.

Висновки. Запропонована концепція відтворення ресурсного потенціалу підприємства нейтральна, не несе аргіогі «моральних» відтінків, має рамочний характер. Відтворення ресурсного потенціалу представлено як багаторівневий процес свідомої, планомірної, скоординованої підтримки пропорцій цілісної, впорядкованої, систематизованої сукупності структурних елементів ресурсного потенціалу з метою стійкого соціально-економічного розвитку підприємства при урахуванні сукупності інституційних обмежень формального і неформального характеру. Таким чином, концепція відтворення ресурсного потенціалу підприємства передбачає тільки підтримку пропорцій системи шляхом необоротних, цілеспрямованих перетворень, що забезпечить позитивні тенденції стану підприємства, однак вона не передбачає розвиток системи, який допоможе вирішити протиріччя та існуючі проблеми промислових підприємств.

Список літератури: 1. *Исаев В.В.* Общая теория систем : учеб. пособие / В. В. Исаев ; Санкт-Петербургский гос. инженерно-экономический ун-т. – СПб. : СПбГИЭУ, 2001. – 140 с. 2. *Сасько Н.Ф.* Общая теория систем – скелет науки и палитра искусства (постановочные фрагменты) / Н. Ф. Сасько [и др.]. – К.: Инфрмавтодор, 2008. – 96 с. 3. *Стариш А.Г.* Теория открытых систем как парадигма процессов глобального развития / А. Г. Стариш. – Симф. : Универсум, 2003. – 240 с. 4. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів, які навчаються за освітньо-професійною програмою спеціаліста, магістра зі спец. "Міжнародна економіка" / А. О. Задоя [та ін.] ; Дніпропетровський ун-т економіки та права. - Д. : Видавництво ДУЕП, 2006. - 252 с. 5. *Забарна Е.М.* Інноваційно-інвестиційний фактор економічного розвитку України : монографія / Е. М. Забарна ; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – Одеса. : Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. НАНУ, 2006. – 300 с. 6. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / Д. Г. Лук'яненко [и др.] ; ред. Д. Г. Лук'яненко ; Київський національний економічний ун-т. - К. : КНЕУ, 2001. - 538 с.

Надійшло до редколегії 04.01.2012